

Z DZIEJÓW KARTOGRAFII
Tom XVIII

DAWNE MAPY JAKO ŹRÓDŁA
W BADANIACH GEOGRAFICZNYCH
I HISTORYCZNYCH

Polish Academy of Sciences • Institute of the History of Science
Team for the History of Cartography

Maria Curie-Skłodowska University in Lublin
Department of Cartography and Geomatics

Catholic University of Lublin
Institute for the Historical Geography of the Church in Poland

Institute of Geodesy and Cartography in Warsaw

FROM THE HISTORY OF CARTOGRAPHY
Volume XVIII

OLD MAPS AS A SOURCE
IN GEOGRAPHICAL
AND HISTORICAL RESEARCH

Edited by
Beata Konopska i Jerzy Ostrowski

Warsaw 2014

Instytut Historii Nauki Polskiej Akademii Nauk
Zespół Historii Kartografii
Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
Zakład Kartografii i Geomatyki
Katolicki Uniwersytet Lubelski
Ośrodek Badań nad Geografią Historyczną Kościoła w Polsce
Instytut Geodezji i Kartografii w Warszawie

Z DZIEJÓW KARTOGRAFII
Tom XVIII

DAWNE MAPY JAKO ŹRÓDŁA
W BADANIACH GEOGRAFICZNYCH
I HISTORYCZNYCH

Pod redakcją
Beaty Konopskiej i Jerzego Ostrowskiego

Warszawa 2014

Opracowanie redakcyjne
Beata Konopska, Jerzy Ostrowski

Współpraca redakcyjna
Paweł Cebrykow, Krzysztof Kałamucki

Recenzenci
Prof. dr hab. Stanisław Alexandrowicz
Prof. dr hab. Andrzej Ciołkosz

Tłumaczenie przedmowy i części streszczeń na język angielski
Ilona Wojciechowska
Tłumaczenie części streszczeń – autorzy

Opracowanie techniczne i przygotowanie do druku
Signum CM Cezary Mazur

Wydawnictwa IHN PAN
Nowy Świat 72, 00-330 Warszawa
e-mail: ihn@ihnpan.waw.pl

Instytut Geodezji i Kartografii
ul Modzelewskiego 27, 02-689 Warszawa,
e-mail: igik@igik.edu.pl

© by: IHN PAN, IGIK

ISSN: 0138-0850

ISBN: 978-83-86062-18-8

ISBN: 978-83-60024-19-5

Druk i oprawa: Drukarnia nr 1, Warszawa

SPIS TREŚCI

<i>Beata Konopska, Jerzy Ostrowski</i> Przedmowa	11
<i>Joanna Plit</i> Analizy geograficzne i historyczne dawnych map	19
*	
<i>Jerzy Ostrowski</i> Praca Henryka Merczynga z 1913 roku o radziwiłłowskiej mapie Litwy i jej wpływ na polskie badania dokładności dawnych map (w setną rocznicę publikacji)	35
<i>Kamil Nieścioruk</i> Weryfikacja wiarygodności treści map dawnych z wykorzystaniem cyfrowego modelu wysokości i podstawowych atrybutów topograficznych	53
<i>Maria Jankowska</i> Kryteria oceny map jako źródła informacji o dziedzictwie kulturowym wsi na przykładzie Wielkopolski	65
<i>Jakub Kuna</i> Problem uwspółcześnienia formy prezentacji map dawnych	79
**	
<i>Adam Linsenbarth</i> Mozaikowa mapa z Madaby z VI wieku cennym źródłem informacji geograficznych, historycznych i biblijnych	93
<i>Kazimierz Kozica</i> Wrocławski przedwojenny egzemplarz mapy Europy Gerarda Mercatora (1554)	111
<i>Piotr Grabowski</i> Obraz historycznej Warmii na mapach włoskich i francuskich kartografów w XVI–XVIII wieku	121
<i>Andrzej Janeczek</i> Rękopiśmienna mapa cyrkulu zamojskiego z austriackiego Archiwum Wojennego i jej relacja do zdjęcia józefińskiego Galicji (1779–1783)	133

<i>Bogdan Wolak</i>	
Próba oceny obrazu rzeźby terenu na mapie Schroettera w skali 1:152 000 (1802–1810)	145
<i>Michał Trzewik</i>	
Układ przestrzenny miasta Lublina na przełomie XVIII i XIX wieku na planach austriackich przechowywanych w Archiwum Wojennym w Wiedniu	155
<i>Dariusz Lorek</i>	
Kartograficzny obraz Poznania w okresie zaborów	169
<i>Teresa Bogacz</i>	
Mapy Lubina z XIX i XX wieku jako źródło do badań nad rozwojem przestrzennym miasta	181
<i>Wojciech Mielewczyk</i>	
Środowisko geograficzne na XIX-wiecznych mapach wsi na przykładzie zbiorów Muzeum Narodowego Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie	193
<i>Lucyna Szaniawska</i>	
Joachim Lelewel jako badacz dawnych opisów świata i twórca „krajobrazów”	209
<i>Adrianna Szczerba</i>	
Mapy archeologiczne zachodnich guberni Imperium Rosyjskiego	237
<i>Tomasz Olenderek</i>	
Charakterystyka dawnych map leśnych	251
<i>Waldemar Spallek</i>	
Kształtowanie się koncepcji map ogólnogeograficznych w świetle polskich atlasów szkolnych wydanych do 1939 roku	263
<i>Beata Konopska</i>	
Atrybut miejsca w czasie jako właściwość dawnych map z punktu widzenia antropologii kulturowej na przykładzie publikacji okresu PRL	285

<i>Dorota Jutrzenka-Supryn</i>	
Zagadnienie rekonstrukcji treści i obrazu w zabytkowych mapach i globusach	301

Joanna Sroka

**Atlas Silesiae w zbiorach polskich – technologia
wykonania i konserwacja (zarys problematyki) 321**

Miłosz Huber, Olga Jakowlewa,

Anna Synajewska-Przybyś, Tomasz Klepka

**Możliwości badania materiałów drukowanych
z użyciem techniki optycznej, polaryzacyjnej i kofokalnej
oraz SEM-EDS 337**

Roman Czaja, Zenon Koziół,

Radosław Golba, Agnieszka Pilarska

Atlas historyczny miast polskich 349

Miłosz Huber, Olga Jakowlewa

**Toponimy na mapach Półwyspu Kolskiego jako przykład
bogactwa etnograficznego regionu 353**

CONTENTS

Beata Konopska, Jerzy Ostrowski

Preface 15

Joanna Plit

Geographical and historical analyses of old maps 19

*

Jerzy Ostrowski

**The work of Henryk Merczyng from 1913 on the Radziwill map
of the Grand Duchy of Lithuania and its influence
on the Polish research on the accuracy of old maps
(on the hundredth anniversary of publication)** 35

Kamil Nieścioruk

**Verification of content credibility of old maps with application
of digital elevation model and basic topographic attributes** 53

Maria Jankowska

**Evaluation criteria for maps as a source of information
about the cultural heritage of the countryside based
on the example of Wielkopolska** 65

Jakub Kuna

**The problem of contemporization of the form
of presentation of old maps** 79

**

Adam Linsenbarth

**The Madaba Mosaic Map from the 6th century – a source
of information for geographical, historical and Bible studies** 93

Kazimierz Kozica

**The Wrocław pre-war copy of the map of Europe
by Gerard Mercator (1554)** 111

Piotr Grabowski

**The picture of the historical Warmia on the maps of Italian
and French cartographers in the 16th–18th centuries** 121

<i>Andrzej Janeczek</i>	
The manuscript map of Zamość district from the Austrian War Archives and its relation to the Joseph's survey of Galicja (1779–1783)	133
<i>Bogdan Wolak</i>	
Analysis of the presentation of relief on the Schroetter's map, scale 1:152,000 (1802–1810)	145
<i>Michał Trzewik</i>	
Spatial layout of Lublin at the turn of the 18th century on Austrian city maps stored in the Vienna War Archives	155
<i>Dariusz Lorek</i>	
Cartographic image of Poznań in the time of partitions	169
<i>Teresa Bogacz</i>	
Maps of Lubin from the 19th and 20th centuries as the source for research on the spatial development of the city	181
<i>Wojciech Mielewczyk</i>	
The geographical environment on the 19th century maps of villages based on the collection of the National Museum of Agriculture and Agricultural-Food Industry in Szreniawa	193
<i>Lucyna Szaniawska</i>	
Joachim Lelewel as an investigator of old world's descriptions and author of "landscapes"	209
<i>Adrianna Szczerba</i>	
Archeological maps of western provinces of the Russian Empire	237
<i>Tomasz Olenderek</i>	
Characteristics of old forest maps	251
<i>Waldemar Spallek</i>	
Evolution of the concept of general reference maps in the light of Polish school atlases published until 1939	263
<i>Beata Konopska</i>	
Attribute of place in time as a feature of old maps from the perspective of anthropology of culture based on publications of Polish People's Republic period	285

Dorota Jutrzenka-Supryn

**Problems of content and image reconstruction
in historical maps and globes** 301

Joanna Sroka

**Atlas Silesiae in the Polish collections – technology
of binding and conservation (outline of problems)** 321

Miłosz Huber, Olga Jakowlewa,

Anna Synajewska-Przybyś, Tomasz Klepka

**The possibilities of printed materials research
with the use of optical, polarization, confocal
and SEM-EDS techniques** 337

Roman Czaja, Zenon Koziel,

Radosław Golba, Agnieszka Pilarska

The Historical Atlas of Polish Towns 349

Miłosz Huber, Olga Jakowlewa

**Toponyms on maps of the Kola Peninsula as an example
of the ethnographic wealth of the region** 353

Maria Jankowska

Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu

Kryteria oceny map jako źródła informacji o dziedzictwie kulturowym wsi na przykładzie Wielkopolski

1. Wstęp

Wybór i ocena map źródłowych oraz ich podział na źródła podstawowe i uzupełniające zależy od założeń redakcyjnych dotyczących mapy dziedzictwa kulturowego wsi: przyjętej metody i technologii opracowania mapy, skali mapy, wyboru mapy podkładowej, zakresu treści (w tym rodzaju obiektów i ich atrybutów), uwzględnionych przekrojów czasowych, zasięgu mapy, przyjętej dokładności położenia prezentowanych elementów.

W artykule przedstawiono kryteria oceny map ze względu na skalę, daty opracowania, zasięg, zakres treści oraz dokładność położenia elementów. Podstawę opracowania stanowią doświadczenia autorki wynikające z redakcji mapy dziedzictwa kulturowego wsi Wierzenica w gminie Swarzędz w powiecie poznańskim w skali 1:10 000 w systemie informacji przestrzennej¹ oraz wnioski z badań dotyczących wykorzystania źródeł kartograficznych do oceny zmian środowiska obszaru Wielkopolski².

2. Założenia metodyczne opracowania mapy dziedzictwa kulturowego wsi

Opracowanie wielkoskalowej mapy dziedzictwa kulturowego wsi (*mdkw*) poprzedza wybór obiektów przedstawianych na mapie oraz wybór informacji o atrybutach i zmianach tych atrybutów w czasie. Metodyka opracowania *mdkw*

¹ Wierzenica była jednym z obiektów testowych w ramach Projektu badawczego Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego nr 3823/BT02/2007/GW, *Program i metodyka opracowania mapy dziedzictwa kulturowego wsi (na przykładzie wybranych obiektów z Wielkopolski)*, zrealizowanego w Zakładzie Geodezji i Kartografii Środowiska Katedry Melioracji, Kształtowania Środowiska i Geodezji Uniwersytetu Przyrodniczego w Poznaniu pod kierunkiem prof. dr. hab. Janusza Gołaskiego.

² M. Jankowska, S. Lisiewicz, *Kartograficzne i geodezyjne metody badania zmian środowiska*, Poznań 1998; M. Jankowska, *Zastosowanie kartograficznej metody badań do oceny zmian przestrzennych wsi w Wielkopolsce w XX wieku*, w: *Monografia z dziejów rolnictwa wielkopolskiego*, „Roczniki Muzeum Narodowego Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie”, t. 25, 2008, s. 428–455.

w wersji numerycznej nawiązuje do metodyki opracowania *mdkw* w wersji analogowej. W projekcie założono, że na dziedzictwo kulturowe wsi składają się wszystkie obiekty, które istnieją lub istniały na obszarze wsi i miały lub mają znaczenie dla człowieka, a w szczególności dla byłych i obecnych mieszkańców wsi. Do zakresu zainteresowań należą zarówno obiekty kultury materialnej, jak i duchowej, będące dziełem człowieka lub przyrody (ożywionej i nieożywionej).

Jako źródła do opracowania takiej mapy wykorzystuje się przede wszystkim źródła kartograficzne³. Kryteria wyboru obiektów wynikały z ich wartości historyczno-zabytkowej. Ważnym warunkiem była również możliwość ich lokalizacji na mapach źródłowych lub możliwość identyfikacji w terenie.

Zastosowano metodę regresji, czyli przechodzenia od rejestracji stanu najnowszych cech przestrzennych i opisowych obiektów do stanów wcześniejszych cech obiektów przy wykorzystaniu map źródłowych oraz dokumentacji opisowej⁴.

Jako mapę podkładową dla wsi Wierzenica przyjęto mapę topograficzną w skali 1:10 000 z 1998 roku⁵.

Grupy warstw tematycznych *mdkw* w wersji numerycznej nawiązują do grup tematycznych *mdkw* w wersji analogowej. W wersji analogowej obiekty *mdkw* podzielono na 5 grup:

- 1) granice, drogi, groby i miejsca wydarzeń,
- 2) powierzchnie zabudowane, ulice, ogrody i budowle,
- 3) wody i łąki,
- 4) lasy i obiekty przyrody ożywionej,
- 5) ukształtowanie ziemi, kopaliny i obiekty przyrody nieożywionej.

Dodatkową grupę w wersji analogowej stanowią „nazwy miejscowe”. W wersji numerycznej nazwa jest jednym z atrybutów obiektu.

Z powodu sprzeciwu Wielkopolskiego Konserwatora Zabytków odstąpiono od oznaczenia na mapie danych o zabytkach archeologicznych udostępnionych już przez Muzeum Archeologiczne w Poznaniu⁶.

³ Sprawozdanie merytoryczne z realizacji projektu badawczego *Program i metodyka opracowania mapy dziedzictwa kulturowego wsi (na przykładzie wybranych obiektów z Wielkopolski)*, Załącznik do raportu końcowego za okres 23.X.2007–23.IV.2010. Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu. Wydział Melioracji i Inżynierii Środowiska. Zakład Geodezji i Kartografii Środowiska, Katedra Melioracji, Kształtowania Środowiska i Geodezji.

⁴ Do realizacji tych zadań wykorzystano program MapInfo Professional v.9.0.

⁵ *Mapa topograficzna*, 1:10 000, Rzeszów, OPGK, 1998, ark. Wierzonka N-33-131-C-a-2, Kobylnica N-33-131-Ca-4, Bogucin N-33-131C-a-3, ark. Kicin N-33-131-C-a-1.

⁶ *Archeologiczne Zdjęcie Polski, Dokumentacja stanowisk, woj. poznańskie*, Muz. Archeologiczne w Poznaniu, Poznań 1984.

3. Kryteria oceny map jako źródła informacji o dziedzictwie kulturowym wsi

Etap wstępny do opracowania mapy dziedzictwa kulturowego wsi stanowi zebranie informacji o historii wsi wielkopolskiej⁷ oraz o historii wsi stanowiącej przedmiot opracowania⁸. Ważna jest też ocena zmian przestrzeni przyrodniczo-kulturowej wybranej wsi⁹.

Daty opracowania map źródłowych powinny umożliwiać ocenę stanu dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego wsi w przedziałach czasowych charakterystycznych dla dziejów wsi wielkopolskiej.

W ujęciu ogólnym można wyodrębnić następujące przedziały: 1) od czasów najdawniejszych do 1793 r., 2) 1793–1918, 3) 1918–1939, 4) 1939–1945, 5) 1945–1975, 6) 1975–1998, 7) po 1998 roku. Z powodu uwarunkowań politycznych daty graniczne przedziałów czasowych będą różne dla wsi objętych zasięgiem I, II i III rozbioru Polski. Przedział 1 obejmuje okres, dla którego zachowały się tylko źródła pisane i mapy małoskalowe. Przedział 2 obejmuje okres zaborów (dla tego okresu istnieją już źródła średnio- i wielkoskalowe), przedział 3 – okres międzywojenny, przedział 4 – okres okupacji. Jako koniec kolejnego – 5 przedziału przyjęto datę reformy podziału administracyjnego w 1975 r., okres 6 – od 1975 do 1998 r. ograniczają daty kolejnych reform podziału administracyjnego. Rok 1998 wiąże się ponadto z rokiem opracowania mapy podkładowej. Alternatywą

⁷ Dzieje wsi wielkopolskiej, red. W. Rusiński, Poznań 1959; J. Gołaski, *Kształtowanie się mapy wsi w Polsce do końca XVIII w. Studia nad genezą wielkoskalowej informacji kartograficznej*, Wrocław 1969; *Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny*, Warszawa 2008; *Europejska Konwencja Krajobrazowa z 20.10.2000 r.* Dz. U. z 29.01.2006; E. Raszeja, A. Wilkaniec, E. de Mezer, *Krajobraz i dziedzictwo kulturowe wsi w aglomeracji poznańskiej*, Poznań 2010; *Każde miejsce opowiada swoją historię czyli rzecz o dziedzictwie wiejskim*, red. M. Konopka, Poznań 2001.

⁸ Dla Wierzenicy były to opracowania: E. i W. Buczyńscy, *850-lecie Wierzenickiej Ziemi, Wierzenica 2003; Duch wielki serce złote. August Cieszkowski i jego intelektualna spuścizna*, red. A. Kurowski, E. i W. Buczyńscy, Swarzędz 2004; *Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych Krajów Słowiańskich*, t. VI i XIII, Warszawa 1880–1902, *Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu do końca XVI w.*, cz. I–IV. Instytut Historii PAN, Poznań, 1982–2005; *Spacer Aleją Filozofów. August Cieszkowski i jego intelektualna spuścizna*, red. J. Banaszak, W. Trzeciakowski, Bydgoszcz 2004; A. Kryszak, J. Kryszak, *Walory przyrodniczo-krajobrazowe i kulturowe doliny rzeki Główna*, „Acta Sci. Pol., Administratio Locorum”, 9(3), 2010, s. 63–69.

Mapa turystyczna gminy Swarzędz, 1:50 000 (wyd. III), Poznań, Pietruska i Partner 2002; *Puszcza Zielonka. Mapa turystyczna*, 1:65 000 (wyd. III) Poznań, Pietruska & Mierkiewicz, 2006; S. Kujawa, *Ewidencja parku dworskiego w Wierzenicy gmina Swarzędz woj. poznańskie*, 1985; Archiwum Naukowe MNR w Szreniawie nr inw. 2383/AD; „Wierzeniczka”, Pismo parafii p.w. św. Mikołaja w Wierzenicy, red. M. Dominikowski, pismo ukazujące się nieregularnie od 1999 roku.

⁹ H. Ratyńska, *Szata roślinna jako wyraz antropogenicznych przekształceń krajobrazu na przykładzie zlewni rzeki Główniej (środkowa Wielkopolska)*, Bydgoszcz 2003; A. Goliński, *Badanie zmian rolniczej przestrzeni produkcyjnej w strefie podmiejskiej Poznania*. Praca magist. (promotor M. Jankowska), Katedra Geodezji AR w Poznaniu, Poznań 1990; T. Lamperski, *Rozwój informacji o sieci rzecznej i jeziornej w świetle źródeł kartograficznych od XVI do XX wieku (na przykładzie jednej zlewni)*. Praca magist. (promotor M. Jankowska), Katedra Geodezji AR w Poznaniu, Poznań 1987.

byłoby przyjęcie przedziału 1975–1989, czyli powiązanie końca przedziału z rokiem 1989 – początkiem transformacji ustrojowej.

Na dobór szczegółowych przedziałów czasowych dla poszczególnych wsi wpływają wydarzenia związane m.in. z uwłaszczeniem chłopów, separacją gruntów oraz innymi zabiegami urzędniowo-rolnymi, pracami melioracyjnymi, a także ze zmianą właściciela wsi¹⁰.

Ze względu na *skalę* najbardziej pożądane byłoby wykorzystanie map gruntowych i katastralnych. Niestety, pokrycie obszaru Wielkopolski tymi mapami jest niewystarczające, a zasięg zachowanych opracowań jest niewielki. Niewiele wsi posiada pełną dokumentację wielkoskalową obejmującą wszystkie charakterystyczne przekroje czasowe w dziejach wsi¹¹. Natomiast wielkoskalowe mapy topograficzne w skali 1:10 000 wykonano dopiero po II wojnie światowej¹². Ważne jest też wykorzystanie wielkoskalowych map tematycznych, takich jak mapy leśne (pozwalające ustalić gatunki oraz wiek drzewostanów) i mapy glebowo-rolnicze¹³.

Ze względu na konieczność ujednoczenia treści map poszczególnych wsi pożądane byłoby wykorzystanie map o *dużym zasięgu*. Szczególną rolę pełnią mapy z okresu od drugiej połowy XVIII wieku do początku XX wieku. Dla wsi wielkopolskich należy zwrócić uwagę na różnice zakresu treści map byłego zaboru pruskiego i zaboru rosyjskiego oraz inne skale map źródłowych. Dla obszaru byłego zaboru pruskiego ważną rolę pełnią wieloarkuszowe mapy topograficzne, w tym mapy rękopiśmienne mapy topograficzne w skalach 1:50 000, takie jak mapa Schmettau-Schulenburga¹⁴,

¹⁰ Np. dla wsi Wierzenica ważnym momentem jest rok 1842, w którym właścicielem został August Cieszkowski (1814–1894). Ze względu na 200 rocznicę urodzin rok 2014 został ogłoszony przez Radę Powiatu Poznańskiego rokiem A. Cieszkowskiego. Efektem działań A. Cieszkowskiego było utworzenie przysiółków, zalesienia, budowa dworu, akademii, budynków gospodarczych i mieszkalnych (czworaków, pięciami i szóstioraków). Z postacią tego wybitnego filozofa i działacza wiąże się też wiele wydarzeń, między innymi pobyty wielu znanych intelektualistów i literatów, w tym Zygmunta Krasińskiego. Cieszkowscy władali Wierzenicą do 1931 r. W latach 1931–1947 stanowiła ona własność jednego z usynowionych spadkobierców Cieszkowskiego – Edwarda Raczyńskiego.

¹¹ Dla Wierzenicy są to tylko: *Mapa katastralna*, 1:5000, Gemarkung Oberbrunn Kreis Posen-Land (pomiar 1844, aktualizacja 1863, przerys. 07.1942 r., kopia 1960), Poznań, PODGiK; *Mapa ewidencyjna*, 1:5 000, ark. 1–3, Poznań, PODGiK 2003.

¹² W przypadku Wierzenicy: *Mapa gminy Swarzędz*, 1:10 000, ark. 3 i 4, opracowana w 1975 r. na podstawie mapy topograficznej w skali 1:10 000 z lat 1969–1971 na zamówienie Biura Planowania Przestrzennego), *Mapa topograficzna*, 1:10 000, ark. 423.121, Wierzonka oraz 423.123 Kobylnica. Opracowanie topogr. 1977, Poznań, OPGK, 1979, *Mapa topograficzna*, 1:10 000, Rzeszów 1998.

¹³ Dla omawianej wsi są to: *Mapa gospodarczo-przeglądowa leśnictwa Wierzonka oraz leśnictwa Mechowo*, 1:10 000, RDLP w Poznaniu oraz *Mapa glebowo-rolnicza*, 1:5 000, wieś Wierzenica: ark. 1 i 2, sporządzona w 1966 r. na podstawie klasyfikacji gruntów z 1962 r., zaktualizowana w kwietniu 1982 r. Poznań, WBGiTR, rękopis.

¹⁴ F.W.C. von Schmettau: *Kabinettskarte preussischer Provinzen östlich der Weser und angrenzender Gebiete*, 1:50 000 z lat 1767–1787, Staatsbibliothek – Preussischer Kulturbesitz, Berlin (sygn. Kart. L. 5420). Niektórzy badacze pruskiej historii kartografii określają to dzieło jako mapę Schmettau-Schulenburga. Ocenę tej mapy jako źródła do opracowania mapy dziedzictwa kulturowego wsi przedstawiłam na XXVI Konferencji Historyków Kartografii w Warszawie: *Mapa F.W.C. von Schmettau jako źródło informacji o obiektach przyrodniczych i kulturowych wsi wielkopolskiej w końcu XVIII wieku*, w: *XXVI Ogólnopolska Konferencja*

mapa D. Gillyego¹⁵, *Urmessstichblätter*¹⁶ w skali 1:25 000 oraz drukowana mapa *Messtischblätter* w skali 1:25 000¹⁷, a także mapy gruntowe i katastralne w skalach od 1:2000 do 1:5000¹⁸. Dla okresu międzywojennego i okupacji źródłem informacji mogą być kolejne edycje mapy *Messtischblätter* w skali 1:25 000 oraz mapa WIG w tej samej skali¹⁹.

Ocena zakresu treści map źródłowych powinna obejmować ocenę struktury treści z podziałem na obiekty dziedzictwa kulturowego i przyrodniczego. Należałoby ponadto wyodrębnić obiekty materialnego oraz niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi. Ocena powinna uwzględniać rodzaj i atrybuty prezentowanych obiektów, a także możliwość oceny zmienności obiektów w czasie oraz ich identyfikacji w terenie²⁰. Niezbędny jest wówczas wywiad terenowy połączony ze sporządzeniem dokumentacji fotograficznej obiektów oraz wykorzystanie ortofotomapy²¹.

Do *obiektów materialnego dziedzictwa kulturowego wsi* oprócz obiektów wpisanych do rejestru zabytków oraz umieszczonych w gminnym rejestrze zabytków należy zaliczyć również te cenne elementy przestrzeni zapisane na mapach, które świadczą o etapach rozwoju rozpatrywanej jednostki. Należą do nich najstarsze odcinki granic wsi oraz układy pól²², kopce i znaki graniczne,

Historyków Kartografii, Kamienie milowe w kartografii. Streszczenia referatów i komunikatów, Warszawa 2012, s. 24–25. Mapa ta nie obejmuje niestety swoim zasięgiem wsi Wierzenica.

¹⁵ D. Gilly i Cron, *Königlich Grosse Topographische Vermessungskarte von Südprouse*, 1:50 000, (oprac. 1793–1796), rkps. Staatsbibliothek–Preussischer Kulturbesitz, Berlin, negatyw w Instytucie Historii PAN, Warszawa.

¹⁶ *Urmessstichblätter*, 1:25 000, Königlich Preussische Generalstab, Staatsbibliothek – Preussischer Kulturbesitz, Berlin, sygn. N729. Ocenę przydatności tej mapy zawiera praca M. Jankowskiej, *Przestrzeń przyrodniczo-kulturowa wsi na pruskiej mapie topograficznej w skali 1:25 000 z I połowy XIX wieku*, w: *Dawne mapy jako źródła historyczne*, „Biblioteka Polskiego Przeglądu Kartograficznego”, t. 3, 2012, s. 45–54 oraz D. Lorek, *Potencjał informacyjny map topograficznych Urmessstichblätter z lat 1822–33 z terenu Wielkopolski*, Poznań 2011.

¹⁷ *Messtischblätter*, 1:25 000, ark. 1930 Schwersenz (pomiar 1888, druk 1890, aktualiz. 1911). Königlich Preussische Landesaufnahme, Berlin.

¹⁸ K. Górską-Gołąska, *Pomiary gruntowe w Wielkopolsce (1793–1861)*, „Monografie z Dziejów Nauki i Techniki”, Wrocław 1965, K. Górską-Gołąska, *Katalog planów miast i wsi wielkopolskich*, z.1, Poznań 1961, z. 2, Warszawa 1968.

¹⁹ *Mapa topograficzna*, 1:25 000, opracowana na podstawie mapy *Messtischblätter*; reambulowana w 1932 r., WIG, Warszawa 1933.

Mapa topograficzna, 1:25 000, ark. 3568 Schwersenz opracowana na podstawie mapy *Messtischblätter* i mapy 1:25 000, 1932, Reichsamt für Landesaufnahme, 1940. *Mapa powiatów*, 1:25 000, Powiat Poznań, ark. 5 i 2, Warszawa, Zarząd Topograficzny Szt. Gen., 1962. *Mapa topograficzna*, 1:25 000, ark. 423.12 Kobylnica zdj. topogr. z 1977 r., Poznań, OPGK 1980.

²⁰ Ocenę zawierają prace M. Jankowskiej, *Przestrzeń...*, op. cit., M. Jankowskiej i S. Lisiewiczza, *Kartograficzne...*, op. cit, M. Jankowskiej, *Zastosowanie kartograficznej...*, op. cit. Zob. też A. Konias, *Kartografia topograficzna państwa i zaboru pruskiego od II połowy XVIII wieku do połowy XX wieku*, Słupsk 2010.

²¹ *Ortofotomapa* <http://podgik.poznan.pl/iGeoMap/Data/Poznan/Swarzedz.php>.

²² Dla niektórych wsi, np. dla wsi Bukówiec Górny przedstawiono dawne układy pól. Zob. S. Malepszak, *Bukówiec Górny 800 lat dziejów*, Bukówiec Górny 2007.

najstarsze odcinki dróg i ulic, kolejek gospodarczych, ogrody, najstarsze kontury łąk, pastwisk, wody, grunty podmokłe, najstarsze lasy²³, najdawniejsze miejsca wydobycia surowców mineralnych²⁴.

Tab. 1. Średnie błędy położenia punktów (m_p) na mapach topograficznych aglomeracji poznańskiej

Mapa (przekrój czasowy)	Skala	m_p ± (w m)	Źródło danych
D. Gilly i Cron (1793–1796)	1:50 000	502**	T. Lamperski 1987
D. Gilly i Cron (1793–1796, wyd. 1802)	1:150 000	600	S. Pietkiewicz 1975
Urmesstischblätter (1822–1833)	1:25 000	65–78	M. Jankowska 1984, 2012
Messtischblätter (1888–1889), aktualiz. (1911–1913)	1:25 000	16–17	M. Jankowska 1984
Messtischblätter (1888–1889, aktualiz. 1936, wyd. 1940)	1:25 000	15–16***	M. Chmielewski 2005
Mapa powiatów, Powiat Poznań (1962)	1:25 000	niekartom.	
Mapa topograficzna (1977)	1:25 000	9–12.5	Instrukcja K-2 1980
Mapa topograficzna (1987)	1:10 000	7–8***	M. Chmielewski 2005
Mapa topograficzna (1998)	1:10 000	7***	M. Chmielewski 2005

* badania oparte na 22 punktach położonych na obszarze aglomeracji poznańskiej

** badania oparte na punktach położonych na ciekach i budowłach hydrotechnicznych

*** badania oparte na punktach położonych na obszarze Wielkopolskiego Parku Narodowego

²³ Dla Wierzenicy wyodrębnione na *Mapie gospodarczo-przełądowej...*, op. cit.

²⁴ *Geologische Karte von Preussen und den Thüringischen Staaten, 1898–1913, 1:25 000 red. 1895–1913, Berlin, Königlich Preussische Geologische Landesanstalt und Bergakademie, 1898–1913. Szczególny przykład unikatowego krajobrazu rolniczego utworzonego w latach osiemdziesiątych XIX w. przez dawne wyrobiska pomargłowe (w liczbie ok. 14 500) przedstawia I. Markuszewska, *Wpływ zagłębień pomargłowych na kształtowanie krajobrazu rolniczego wybranych fragmentów Wysoczyzny Kaliskiej w ostatnim stuleciu*, Poznań 2006.*

Do przedstawianych na mapach źródłowych obiektów niematerialnego dziedzictwa kulturowego wsi należą głównie nazwy własne²⁵, ślady obiektów istniejących w przeszłości oraz informacje o lokalizacji ważnych wydarzeń historycznych, np. bitew. Ze względu na uwarunkowania polityczne i słabą znajomość języka polskiego przez wykonawców map z okresu zaborów występują błędne zapisy nazw, a ich liczba, zwłaszcza w przypadku obiektów fizjograficznych, jest niewielka²⁶.

Ze względu na zakres treści do najbardziej wartościowych należą mapy topograficzne wykonywane od końca XIX wieku. Dla nowszych przedziałów czasowych ważną rolę w określaniu atrybutów obiektów spełniają mapy tematyczne, takie jak mapy lasów, mapy geologiczne, mapy glebowo-rolnicze, mapy hydrograficzne, sozologiczne oraz mapy turystyczne²⁷.

Kolejnym kryterium jest *ocena dokładności* mierzona ogólnie średnim błędem położenia punktu (tab.1) lub bardziej szczegółowo – średnimi błędami położenia różnych rodzajów szczegółów²⁸. Z tabeli wynika, iż dane dotyczące lokalizacji obiektów należy wykorzystywać z dużą ostrożnością. Najbardziej wiarygodne są mapy wykonane w okresie od końca XIX wieku.

4. Podsumowanie

Zachowane mapy źródłowe stanowiące potencjalne źródło danych do opracowania mapy dziedzictwa kulturowego wsi nie spełniają wymogów porównywalności dla całego obszaru Wielkopolski oraz dla całego okresu badań. Zmniejsza się bowiem dokładność oraz szczegółowość prezentacji obiektów związana ze skalą i zakresem treści map oraz metodami ich opracowania. Zmienia się też sposób klasyfikacji obiektów przeprowadzony według różnych kryteriów i z inną szczegółowością. Najstarsze mapy wykonano w skali 1:50 000, od pierwszej połowy XIX w. można wykorzystać mapy w skali 1:25 000, a dopiero po II wojnie światowej mapy w skali 1:10 000. Tylko dla niektórych wsi zachowała się dokumentacja wielkoskalowa.

²⁵ Dane te można uzupełnić na podstawie opracowania: *Zbiór nazw zebranych podczas badań związanych z realizacją Uchwały nr V/12/95 Sejmiku Samorządowego Woj. Poznańskiego z 2.03.1995 r. w sprawie wspierania zabytków kultury niematerialnej w postaci nazw własnych miejscowych*.

²⁶ M. Jankowska, *Przestrzeń przyrodniczo-kulturowa...*, op. cit.

²⁷ *Szczegółowa mapa geologiczna Polski*, 1:50 000, ark. Swarzędz (472), Warszawa 1996; *Mapa glebowo-rolnicza gminy Swarzędz*, 1:25 000, Poznań, WBGiTR, brak daty, rękopis; *Mapa hydrograficzna Polski*, 1:50 000, wyd. I, oprac. w latach 1984–1990, ark. 423.1 Poznań, hydrograficzne zdjęcie polowe 1–30. VI.1988, oprac. kartogr. i druk OPGK Poznań, 1988/89 (z komentarzem), wyd. II, ark. N-33-131-C Swarzędz, hydrograficzne zdjęcie polowe 2000, druk 2001 (z komentarzem), *Mapa sozologiczna Polski*, 1:50 000, wyd. I, ark. 423.1. Poznań sozologiczne zdjęcie polowe 1991–1992, OPGK Poznań, 1992 (z komentarzem), wyd. II, ark. N-33-131C Swarzędz, sozologiczne zdjęcie polowe IX–X 2003, Rzeszów, druk 2004 (z komentarzem). Ocenę tych map zawiera praca L. Kaczmarek, *Potencjał informacyjny krajowych baz danych przestrzennych w kartograficznych badaniach środowiska przyrodniczego*, Poznań 2013.

²⁸ Tego rodzaju ocenę zawiera praca M. Jankowskiej, *Przestrzeń przyrodniczo-kulturowa...*, op. cit., s. 51–52.

Wymienione ograniczenia wpływają na podział źródeł na podstawowe i uzupełniające oraz na sposób wykorzystania informacji pochodzących z map źródłowych. Często dane te służą tylko do zapisania zmian atrybutów obiektów w bazie danych opisowych²⁹. Dla obiektu Wierzenica do podstawowych źródeł informacji zaliczono mapy w skali 1:5000 1:10 000 oraz 1:25 000. Pozostałe zakwalifikowano jako uzupełniające.

Słowa kluczowe: dziedzictwo kulturowe wsi, mapy źródłowe, Wielkopolska

Literatura

- Archeologiczne Zdjęcie Polski, Dokumentacja stanowisk, woj. poznańskie*, 1984, Muzeum Archeologiczne w Poznaniu, Poznań.
- Burszta J., 1958, *Od osady słowiańskiej do wsi współczesnej. O tworzeniu się krajobrazu osadniczego ziem polskich i rozplanowań wsi*, Wrocław.
- Buczyńscy E. i W., 2003, *850-lecie Wierzenickiej Ziemi, Wierzenica*.
- Chmielewski M., 2005, *Kryteria oceny dokładności danych zgromadzonych w systemie informacji przestrzennej*. Praca magist. (promotor M. Jankowska), Zakład Geodezji i Kartografii Środowiska AR w Poznaniu.
- Duch wielki serce złote. August Cieszkowski i jego intelektualna spuścizna*, 2004, red. A. Kurowski, E. i W. Buczyńscy, Swarzędz.
- Dzieje wsi wielkopolskiej*, 1959, red. W. Rusiński, Poznań.
- Europejska Konwencja Krajobrazowa z 20.10.2000 r.* Dz. U. z 29.01.2006.
- Gminny program opieki nad zabytkami. Poradnik metodyczny*, 2008, Praca zbiorowa, Warszawa.
- Gołaski A., 1990, *Badanie zmian rolniczej przestrzeni produkcyjnej w strefie podmiejskiej Poznania*. Praca magist. (promotor M. Jankowska), Katedra Geodezji AR w Poznaniu.
- Instrukcja K-2. Mapy topograficzne dla celów gospodarczych*, wyd. II, 1980, Warszawa.
- Gołaski J., 1969, *Kształtowanie się mapy wsi w Polsce do końca XVIII w. Studia nad genezą wielkoskalowej informacji kartograficznej*, Wrocław.
- Gołaski J., 2010, *Instrukcja opracowania mapy dziedzictwa kulturowego wsi metodami graficznymi*, Projekt badawczy Min. Nauki i Szkol. Wyższego nr 3823/BT02/2007/GW, Poznań.
- Górska-Gołaska K., 1965, *Pomiary gruntowe w Wielkopolsce (1793–1861)*, „Monografie z Dziejów Nauki i Techniki”, t. 26, Wrocław.

²⁹ M. Jankowska, *Instrukcja opracowania mapy dziedzictwa kulturowego wsi (mdkw) w systemie informacji przestrzennej na przykładzie wsi Wierzenica w gminie Swarzędz w powiecie poznańskim w woj. wielkopolskim (z wykorzystaniem programu MapInfo Professional v. 9.0)*, Poznań 2010.

- Górska-Gołaska K., 1961, *Katalog planów miast i wsi wielkopolskich*, z. 1, Poznań; z. 2, Warszawa 1968.
- Jankowska M., 1984, *Ocena i wykorzystanie dawnych map topograficznych dla badań zmian krajobrazu (na przykładzie okolic Poznania)*, rozpr. dokt., Politechnika Warszawska.
- Jankowska M., Lisiewicz S., 1998, *Kartograficzne i geodezyjne metody badania zmian środowiska*, Poznań.
- Jankowska M., 2008, *Zastosowanie kartograficznej metody badań do oceny zmian przestrzennych wsi w Wielkopolsce w XX wieku*, w: *Monografia z dziejów rolnictwa wielkopolskiego*, „Roczniki Muzeum Narodowego Rolnictwa i Przemysłu Rolno-Spożywczego w Szreniawie”, t. 25, Szreniawa, s. 428–455.
- Jankowska M., 2010, *Instrukcja opracowania mapy dziedzictwa kulturowego wsi (mdkw) w systemie informacji przestrzennej na przykładzie wsi Wierzenica w gminie Swarzędz w powiecie poznańskim w woj. wielkopolskim (z wykorzystaniem programu MapInfo Professional v. 9.0)*, Poznań.
- Jankowska M., 2012, *Przestrzeń przyrodniczo- kulturowa wsi na pruskiej mapie topograficznej w skali 1:25 000 z pierwszej połowy XIX wieku*, w: *Dawne mapy jako źródła historyczne*, „Biblioteka Polskiego Przeglądu Kartograficznego”, t. 3, s. 45–54.
- Jankowska M., 2012, *Mapa F.W.C. von Schmettaua jako źródło informacji o obiektach przyrodniczych i kulturowych wsi wielkopolskiej w końcu XVIII wieku*, w: *XXVI Ogólnopolska Konferencja Historyków Kartografii, Kamienie milowe w kartografii, Streszczenia referatów i komunikatów*, Warszawa, s. 24–25.
- Jankowski W., 1961, *Niemiecka mapa w skali 1:25 000 na terenach polskich na wschód od Odry i Nysy*, „Przegląd Geodezyjny”, r. 33, nr 11, s. 417–422; nr 12, s. 458–462.
- Kaczmarek L., 2013, *Potencjał informacyjny krajowych baz danych przestrzennych w kartograficznych badaniach środowiska przyrodniczego*, Poznań.
- Konias A., 2010, *Kartografia topograficzna państwa i zaboru pruskiego od II połowy XVIII wieku do połowy XX wieku*, Słupsk.
- Każde miejsce opowiada swoją historię czyli rzecz o dziedzictwie wiejskim*, 2001, oprac. zbiorowe, red. M. Konopka, Poznań.
- Kryszak A., Kryszak J., 2010, *Walory przyrodniczo-krajobrazowe i kulturowe doliny rzeki Główna*, „Acta Sci. Pol. Administratio Locorum”, 9(3), s. 63–69.
- Kujawa S., 1985, *Ewidencja parku dworskiego w Wierzenicy gmina Swarzędz woj. poznańskie*, Archiwum Naukowe MNR w Szreniawie, nr inw. 2383/AD.
- Lamperski T., 1987, *Rozwój informacji o sieci rzecznej i jeziornej w świetle źródeł kartograficznych od XVI do XX wieku (na przykładzie jednej zlewni)*. Praca magist. (promotor M. Jankowska), Katedra Geodezji AR w Poznaniu.

- Lorek D., 2011, *Potencjał informacyjny map topograficznych Urmesstischblätter z lat 1822–33 z terenu Wielkopolski*, Poznań.
- Markuszczyńska I., 2006, *Wpływ zagłębień pomarglowych na kształtowanie krajobrazu rolniczego wybranych fragmentów Wysoczyzny Kaliskiej w ostatnim stuleciu*, Poznań.
- Pietkiewicz S., 1975, *Badanie dokładności dawnych i nowszych map*, w: 25 lat Zakładu Kartografii Instytutu Geografii UW, Warszawa, s. 4–12.
- Raszeja E., Wilkaniec A., Mezer E.de, 2010, *Krajobraz i dziedzictwo kulturowe wsi w aglomeracji poznańskiej*, Poznań.
- Ratyńska H., 2003, *Szata roślinna jako wyraz antropogenicznych przekształceń krajobrazu na przykładzie zlewni rzeki Głównej (środkowa Wielkopolska)*, Bydgoszcz.
- Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych Krajów Słowiańskich*, t. VI i XIII, 1880–1902 Warszawa.
- Słownik historyczno-geograficzny województwa poznańskiego w średniowieczu do końca XVI w.*, cz. I–IV, 1982–2005, Instytut Historii PAN, Poznań.
- Spacer Aleją Filozofów. August Cieszkowski i jego intelektualna spuścizna*, 2004, red. J. Banaszak, W. Trzeciakowski, Bydgoszcz.
- Sprawozdanie merytoryczne z realizacji projektu badawczego nr N N526 3823 33 / 40/2007/GW Program i metodyka opracowania mapy dziedzictwa kulturowego wsi (na przykładzie wybranych obiektów z Wielkopolski)*. Załącznik do raportu końcowego za okres 23.X.2007–23.IV.2010. Uniwersytet Przyrodniczy w Poznaniu. Wydział Melioracji i Inżynierii Środowiska, Zakład Geodezji i Kartografii Środowiska, Katedra Melioracji, Kształtowania Środowiska i Geodezji.
- „Wierzeniczenia”, Pismo Parafii p.w. św. Mikołaja w Wierzenicy, red. M. Dominowski, pismo ukazujące się nieregularnie od 1999 roku.
- Zbiór nazw zebranych podczas badań związanych z realizacją Uchwały nr V/12/95 Sejmiku Samorządowego Woj. Poznańskiego z 2.03.1995 r. w sprawie wspierania zabytków kultury niematerialnej w postaci nazw własnych miejscowych*.

Źródła kartograficzne w ujęciu chronologicznym

Średnioskalowe mapy topograficzne

- D. Gilly i Cron, *Königlich Grosse Topographische Vermessungskarte von Südproussen*, 1:50 000, ark. XVIII (oprac. 1793–1796). Rkps. Staatsbibliothek – Preussischer Kulturbesitz, Berlin, negatyw Instytut Historii PAN, Warszawa.
- Special Karte von Südproussen aus der Königlich Grossen Topographischen Karte [...]*, reducirt und herausgegeben von Geheimen Bau-Rath Gilly, 1:150 000, Berlin 1802–1803, ark. BI.

- Urmessischblätter*, 1:25 000, ark. G.A. 53/52 der Breite, 34/35 der Lange, Bande V, Blatt 5 (pomiar 1830). Königlich Preussische Generalstab. Rkps. Staatsbibliothek – Preussischer Kulturbesitz, Berlin, sygn. N729.
- Messtischblätter*, 1:25 000, ark. 1930 Schwersenz (pomiar 1888, druk 1890). Königlich Preussische Generalstab, Berlin 1890.
- Mapa topograficzna*, 1:25 000, opracowana na podstawie mapy *Messtischblätter*, reambulowana w 1932 r., WIG, Warszawa 1933.
- Mapa topograficzna*, 1:25 000, ark. 3568 Schwersenz, opracowana na podstawie mapy *Messtischblätter* i mapy 1:25 000, 1932, wydana w 1940 r., Reichsamt für Landesaufnahme.
- Mapa powiatów*, 1:25 000, Powiat Poznań, Zarz. Topogr. Szt. Gen., Warszawa 1962.
- Mapa topograficzna*, 1:25 000, ark. 423.12 Kobylnica, zdj. topogr. z 1977 r., OPGK Poznań 1980.

Średnioskalowe mapy tematyczne

- Geologische Karte von Preussen und den Thüringischen Staaten*, 1:25 000, red. 1895–1913, Berlin, Königlich Preussische Geologische Landesanstalt und Bergakademie, 1898–1913.
- Mapa hydrograficzna Polski*, 1:50 000, wyd. I, oprac. w latach 1984–1990, ark. 423.1 Poznań, hydrograficzne zdjęcie polowe 1–30.VI.1988, Poznań, OPGK 1988/89 (z komentarzem).
- Mapa sozologiczna Polski*, 1:50 000, wyd. I, wyd. I ark. 423.1 Poznań, sozologiczne zdjęcie polowe 1991–1992, Poznań, OPGK 1992 (z komentarzem).
- Szczegółowa mapa geologiczna Polski*, 1:50 000, ark. Swarzędz (472), z objaśnieniami, Warszawa 1996.
- Mapa przeglądowa nadleśnictwa Łopuchówko obręb Dziewicza Góra*, 1:20 000, RDLP w Poznaniu 1998.
- Mapa hydrograficzna Polski*, 1:50 000, wyd. II, ark. N-33-131-C Swarzędz, hydrograficzne zdjęcie polowe 2000, Rzeszów, Geokart-International 2001 (z komentarzem).
- Mapa turystyczna gminy Swarzędz*, 1:50 000, wyd. III, Poznań, Pietruska i Partner 2002.
- Mapa sozologiczna Polski*, 1:50 000, wyd. II, ark. N-33-131-C Swarzędz, sozologiczne zdjęcie polowe IX–X 2003, Rzeszów, Geokart-International 2004 (z komentarzem).
- Puszcza Zielonka. Mapa turystyczna*, 1:65 000, wyd. III, Poznań, Pietruska & Mierkiewicz, 2006.

Wielkoskalowe mapy topograficzne i tematyczne

Mapa katastralna, 1:5000, Gemarkung Oberbrunn Kreis Posen-Land (pomiar 1844, aktualizacja 1863, przerys. 07.1942 r., kopia 1960), PODGiK w Poznaniu.

Mapa gminy Swarzędz, ark. 3 i 4, 1:10 000, opracowana w 1975 roku na podstawie mapy topograficznej w skali 1:10 000 z lat 1969–1971 na zamówienie Biura Planowania Przestrzennego.

Mapa ewidencyjna, 1:5000, ark. 1–3 (założona w 2003 r.), PODGiK w Poznaniu.

Mapa topograficzna, 1:10 000, ark. 423.121. Wierzonka oraz 423.123 Kobylnica, opracowanie topogr. 1977, Poznań, OPGK 1979.

Mapa topograficzna, 1:10 000, ark. Wierzonka N-33-131-C-a-2, Kobylnica N-33-131-C-a-4, Bogucin N-33-131-C-a-3, Kicin N-33-131-C-a-1. Rzeszów S.A., OPGK 1998.

Mapa glebowo-rolnicza, 1:5000, wieś Wierzenica, ark. 1 i 2, sporządzona w 1966 r. na podstawie klasyfikacji gruntów z 1962 r., zaktualizowana w kwietniu 1982 r., Poznań, WBGiTR, rękopis.

Mapa gospodarczo-przeładowa leśnictwa Wierzonka oraz leśnictwa Mechowo, 1:10 000, RDLP w Poznaniu.

Ortofotomapa, <http://podgik.poznan.pl/iGeoMap/Data/Poznan/Swarzedz.php>.

Evaluation criteria for maps as a source of information about the cultural heritage of the countryside based on the example of Wielkopolska

S u m m a r y

The choice and evaluation of maps and their classification into principal and supplementary sources depends on the following editing assumptions made to approach the cultural heritage of the countryside:

- the accepted map development method,
- the map scale,
- the content,
- the considered time intervals,
- the geographical range of the map, and
- the accepted accuracy of location of the presented elements.

This work deals with the map evaluation criteria concerning the content, scale, date of development, geographical range and accuracy. It is based on the author's experience gathered while editing a cultural heritage map (scale 1:10,000)

of the village of Wierzenica in the district of Poznań for the purpose of the Spatial Information System. Conclusions drawn from studies of the use of cartographic sources for the evaluation of environmental changes in the area of Wielkopolska (Great Poland) are also included herein.

The cultural heritage of the countryside should comprise not only buildings and structures listed in the local registers of monuments, but also the valuable components of space that are identified in maps, reflecting various stages of development of the relevant territorial unit. These include the oldest boundaries of villages, field boundaries, boundary mounds and signs, the oldest sections of roads and streets, narrow gauge railway lines, gardens, boundaries of meadows, pastures, water bodies, marshes, ancient forests and areas of minerals mining.

The intangible assets of cultural heritage of the countryside depicted in maps include mainly proper names, traces of structures that existed in the past and information about the location of important historical events, e.g. battles.

Particular attention was focused on maps drawn in the period from the second half of the 18th century to the end of the 19th century and their correlation with written sources. Sources for this period include hand-made topographic maps at scales ranging from 1:25,000 to 1:50,000 and cadastral maps at scales ranging from 1:2,000 to 1:5,000.

Key words: cultural heritage of the countryside, source maps, Wielkopolska (Great Poland)